

Samtidig med denne anmeldelse har jeg anmeldt den dansksprogede bog *Kærlighedens lov*. Dét er påstanden, at teologien *har* noget at sige om retten, og påstanden undersøges historisk. Jeg forventede at kunne finde de aktuelle, nutidige *teologiske* bidrag for det 21. århundrede i nærværende bog om, hvorvidt religion stadig er normativ. Bart Labuschagne har også i 2009 på Brill udgivet en bog med samme titel – Religion, Politics and Law. Undertitlen dér er *Philosophical Reflections on the Sources of Normative Order in Society*. Det er et sådant samlet bud på kilderne til den normative orden i samfundet, jeg troede at få fra danske teologer i bogen med samme titel fra Aarhus Universitetsforlag. Men jeg efterspørger måske noget, der teologisk set ikke kan leveres i dag? Eller er den bog, jeg har fået til anmeldelse, et glimrende indledningsarbejde, som kan danne grundlag for et senere, samlet bud på et teologisk grundlag for at reflektere ret og politik som normativ orden? Eller?

Uanset hvad svaret er, vil jeg igen understrege, at jeg har haft stor fornøjelse af at læse de mange interessante artikler om religion, politik og ret i den bog, Peter Lodberg har redigeret, og jeg anbefaler bogen for disse artikler. Skulle anmeldelsen så udløse en artikel fra den aarhusianske gruppe om, hvad svaret er, vil fornøjelsen være endnu større.

Lisbet Christoffersen

Svend Andersen og Ulrik B. Nissen (red.):

Kærlighedens lov. Retsteorier i dansk teologisk etik. København: Forlaget Anis 2009. 302 s. Kr. 289.

Et centralt element af den lutherske reformation i Danmark i 1536 er brudt med kanonisk ret og sekulariseringen af retsdannelsen. Men Svend Andersen er klar og tydelig i den fine introduktion til denne interessante antologi om forholdet mellem teologisk og juridisk tænkning om rettens grundlag: Sekularisering af retsdannelsen indebærer *ikke*, at teologien stopper med at reflektere ret og retsbegreb. Tværtimod. Lovens verdslige brug er lige så vel som lovens åndelige brug et udslag af Guds vilje for menneskelig handling. Det er det af Gud skabte menneskeliv, som udfolder sig både i åndelige og i verdslige sammenhænge. Derfor er der også efter reformationen fortsat brug for at tænke teologisk ikke alene om lovens åndelige brug, men også om grundlaget for den verdslige ret såvel som om grundlaget for den retlige organisering af det åndelige: kirkeretten. Emnet for denne bog er således retsteologi i bred forstand: teologisk tænkning om ret.

Systematisk placeres spørgsmål af denne kategori hos etikerne blandt teologerne. Bogen går således systematisk til værks og undersøger, hvilken refleksion af retten, etikerne blandt universitetsteologierne har lagt frem. Periodisk er det *nutiden*, der interesserer: teologers refleksion af retten i et demokrati. Det vil sige at man fokuserer på teologisk etik fra H.L. Martensen til Johannes Sløk, dog med en forudskikket analyse af de retsfilosofiske klassikere, som dansk retsteologi i bred forstand bygger på: Kant og Hegel.

Her er altså grundige artikler om Martensen, Scharling, Krarup, Høffding, Glarbo, Geismar, N.H. Søre, Søren Holm, K.E. Løgstrup og Johannes Sløk. Det er interessante arbejder, glimrende og oplysende fremlagt af teologer fra Aarhus Universitet, der endnu engang viser evnen til og glæden ved holdspillet. Og bogen er velredigeret: Der er fokuseret på de samme grundspørgsmål i forhold til hvert forfatterskab, samtidig med at udgangspunktet tages i særtræk, der karakteriserer det forfatterskab, der tages under behandling.

Det, der imidlertid gør bogen læseværdig langt ud over teologernes kreds og, tror jeg, langt ind i studerekamre både på universiteter og i præstegårde er, at de teologiske analyser af retstænkning er sat i relief af, hvordan der blev tænkt om retten i samme periode i den juridiske verden. I et fornemt tværfagligt samarbejde er professor Jørgen Dalberg-Larsen fra Juridisk Institut i Aarhus indbudt til at redegøre for centrale retsfilosofiske strømninger i hver af de perioder, bogen er inddelt i: idealisme, realisme, positivisme og efter-positivisme. Dalberg-Larsens evne til at formidle store oversigter over dansk og international retsfilosofi i et særdeles lettilgængeligt sprog er velkendt blandt jurister. Nu får også teologien glæde af hans pen i en godt tænkt bog.

Selvsagt er noget ærgerligt. Det er rigtig ærgerligt og ikke velbegrunderet, at der mangler artikler om Grundtvig og Kierkegaard. Denne anmelder forstår ikke, hvordan man kan fremlægge teologisk tænkning om ret fra grundloven og frem uden at forholde sig til disse to store tænkere? Og det er ligeså ærgerligt, at Prenter og dermed de store spørgsmål for også dansk luthersk teologi under 2. verdenskrig er udeladt. Begrundelsen – at man har villet fokusere på teologisk etik – holder ikke i praksis, også andre der ikke rummes under denne fagbetegnelse, er inddraget. Bogens forfattere henviser da også gang på gang til disse tre. I en evt revideret udgave bør man inkludere artikler om dem.

Og så bliver bogens indhold desværre nok ikke styrket af hverken omslag eller titel. Begge dele viser snævert – og lidt poppet? – ind i teologien. Det er ærgerligt, når der netop er tale om en bog, der rækker hen over retsfilosofi og teologisk etik og dobbelt ærgerligt, fordi omslag og titel vil vanskeliggøre denne bogs udbredelse i nabofag. Tredobbelt ærgerligt bliver det, når redaktørerne endog selv er opmærksomme på det og forklarer sig i forordet. Det havde været bedre at finde en mere dækkende titel med tilhørende omslag. Dansk retsteologi havde været en oplagt mulighed. Denne anmelder opfordrer derfor til, at det stof, der er samlet i denne antologi, kommer til at danne kernen i en ny og større dansk udgivelse om retsteologi. Gerne med de samme redaktører – og gerne i et nationalt samarbejde med både teologer og jurister på holdet.

Lisbet Christoffersen